‚HUNYADY LÁSZLÓ'

DALMŰRŐL S A MAGYAR ZENETANRÓL.

PETRICHEVICH HORVÁTH LÁZÁR.

II.

Érintettem röviden minapi czikkemben a zenészet' hatalmát és hatását legrégibb időkben is. Egy elvet állíték fel — ugy gondolom első én — mellyben a zenének érzékeinkre hatását és azon különféle benyomásokat, miket az lelkünkre gyakorol, főleg az eszmék' társulatának tulajdonítom, és azt mondám: mennél nemzetiebbek tehát a zene, zenetárgy és hallgató, annál hatalmasb lesz az iránt ki rokonszenv.

Mondám továbbá, hogy a zene kétféle, határozatlan és ábrándos az egyik, azaz phantastikai; és komoly és cselekvő a másik, azaz drámai. Megmutatám futólag, minő feloldhatlan rokonság van költészet és zenészet között, s hogy hol amaz járt, ott ennek is okvetlen járnia kellend. Érintém közbevetőleg, mikép készülnek időnkben többnyire a dalmüvek, és minő silányaknak kell azoknak lenni ama divatos tárgyak miatt, mellyeket a zeneszerzők müveikhez választanak. Megmondám, mi fönséges ihletést meríthetnek magoknak müvészeink a nemzeti történetek' krónikáiból, s hogy ezeket mellőzve — egy europaszerte ismerendett magyar zenestilről álmodozni képtelenség.

Mondók, mikép némelly hangszerző mit sem gondolva jellemek- és szenvedélyekkel, az eszmékkel, miket zenére tesz, örökös ellenmon-

dásba jő. Nevet ollykor hol a költér busong, vagy epedezve mereng, hol mosolyg a másik.

Mennyire nem érdekelhetik illy vádak Erkelünket, azt mindenki tudja, ki Bátory Máriát és Hunyady Lászlót nem csak hallani, hanem — minden nagybecsü szépségeivel — fölfogni is birja. Az elsőrül nem szólunk, műértők' közös méltánya rég ráüté a jelesség' bélyegét. Jelen megyénk: Hunyady László.

Ki ne ismerné Hunyady László' halálának történetét, kit — közbevetőleg legyen mondva — nevezetessé a magyar historiában, dicső származásán kivül csupán kivégeztetésének szomoru catastrophája tön! A szöveg tökéletesen hű marad a történethez, a zene pedig a szöveghez. Evvel azonban nem azt akarjuk mondani, mintha Hunyady' zenéje nem volna sokkal költőibb, sokkal fönségesb, mint (formára nézve) maga a szöveg, hanem hogy a zene teljesen fölfogva és nyomrul nyomra követve a szöveg' szellemét, a mű szerző' kezei közt egy tökéletesen összehangzó lyrai drámává alakult. Nincs egy szám, egy helyzet, sőt mondhatni nincs egy recitativ, egyetlenegy hang sem, melylyet ne fuvalna át a valódi költészet' melege, és — mi az operának egyik főérdeme — olly át meg át magyaros a szellem, melly annak lényegébe fonódik, hogy alig van szám, mellyben — kivált ha azt részletesben bonczolni akarjuk (mire azonban többszöri hallás kivántatik) — a nemzeti dallamok' hol tiszta, hol fátyolozott, de mindig nemes és többnyire eredeti szózataira ne ismerjünk. És itt nem hallgathatjuk el ferdeségét azon véleménynek, melly azt hiszi: csak olly dalmű lehet nemzeti, mellynek minden számára egyegy verbunkost vagy friskót amugy melegében elhevenyészhetni. E nézet, mig egyfelől magasb zeneszerzés körüli avatlanságot és izlésfinomság' hiányát, vagy legjobb esetben is eltorzított nemzetiséget árul el, hatalmasan akadályozná ama kitűzött nagy eszme' valahai megtestesülését: magyar stilt teremteni a zenészetben, mellyet aztán Europa, mellyet a müvelt világ szentesitsen, azaz: mellynek trónját az europai müvészet' hatalmasságai elismerni ne késsenek. Élég, bőven elég, ha csak ittott lép is elő tiszta sajátságában a magyar nóta, csakhogy a szellem, melly az egészet áturalja, melly a compositiónak, hogy ugy mondjam, elemlényegét teszi, legyen elég nemzeti arra, hogy magyarban nemzeti sympathiákat, idegenben pedig azon önkénytelen vallomást gerjeszsze: e mű, bár az egyetemes zenetan' szigoru szabályai szerint lön alkotva, mégis bizonyos saját typussal bir, mi által a zenetanok' többjeitől merőben különbözik. Ugyan lehetne-e csak reménünk is — kiindulva épen

a gyökalapul állított eszmetársulat' elvéből — hogy más nemzetet (mellyet t. i. magyar melodiáinkhoz nem köt ama hő vonzalom, mi bennünket) érdekelhetne valaha olly zenészet, olly hangszerzemény, melly nem volna egyéb, mint egy csupa magyar tánczvirágokkal fölhímezett rózsavölgy [1]); bárha én derék Rózsavölgyink' kedves szerzeményeit, mint ollyakat, mellyek a magok helyök- és rendeltetésöknek tökéletesen megfelelnek, bizonyosan tudom ugy méltánylani, mint akárki más.

Mondók, miszerint gyakrabban kell hallani a valódi becsü zeneművet, hogy az ember annak minden szépségeit, elmélyedtebb gyöngyeit és teljes szellemét fölfogni birja. Mi, kik e jeles dalmű' minden előadásán megjelenénk, kik szerencsések valánk ezenkivül még azóta az operának minden külön számait a legkisebb részletekig, újra és újra eljátszattathatni magunk előtt maga az érdemdus szerző által, mi, kik az operaszöveggel kezünkben ennek minden szavát nem egyszer hasonlítók össze a zeneszerző' legparányibb hangjaival, valóban mondhatjuk, hogy néha ollyan számokban is, mellyek első, második hallásra ugy tetszének nekünk, mintha egészen idegen szellemben volnának tartva, kénytelenek valánk elismerni, mit egyelőre hiányzani gondolánk — a sajátságos magyar szellemet, csakhogy az ollykor nem a harmonia' fölszinén keresendő, hanem — mint mondók minapi czikkünkben is — annak mélységes fenekén, hol világító csillagként remeg ama csengő ködfátyoloknak alatta, mellyek azt köröskörül leplezik. Némelly hirlapok egykét hallás után akarák megbirálni e nagyszerü müvet, sőt el látszának törni fölötte nevetséges hányvetiséggel a kegyelem' veszszejét, a nélkül hogy részletekbe bocsátkoznának (mire hihetőleg elég alapos okuk vala). Mi csak szánni tudjuk a jó embereket, de követni nem. Behatottunk előbb e szellembányába, összejártuk annak legtitkosb aknáit, és csak akkor kiáltunk fel — jobbunkba ragadva a birálat' tiszta lángu szövétnekét — ime a nemzeti szellemkincsek' roppant tárháza! nézzétek az aranytömeget, melly magát ez óriásivek' mélységei fölött olly dus erekben kiüti! Nézzétek, bámuljatok és örvendezzetek fölötte! — Menjünk át a részletekre.

1. Szakasz. (Csarnok Nándorfehérvárt) A Hunyadyház' barátjai kérdik a fiatal Mátyást, mi okbul hivattak össze, vajjon

„Talán ocsúdva már
A tönkre vert pogány

[1]) Bocsánat e szójátékért.

Jő, hogy boszút vegyen,
E gyámtalan hazán?' stb.

E kardal C-durban mérsékelt tempoban nagyon szép, eredeti és egészen nemzeties. Figyelmeztetjük a hallgatót azon gyönyörü ellentétre, melly az erőteljes kardal' fortissimo szavait az oboe' és fuvola' leggyöngédebb harmoniáju pianissimojával összeköti. A kardal — később, midőn mintegy sajátmaguknak válaszolva a leventék buzdító szavaikkal egymást lelkesítik — egy ¾ ütetü (tactusu) magyar allegróval végződik.

2. szám. Mátyás a futaki országgyülésről hazatérő bátyjára utalja őket, és egy szépen ömlengő G-moll cavatinában bánkódik a fölött, hogy ő még ifju és mit sem tehet a honért, de

‚Ha majd — mond ő — megizmosúl e kar,
S forgatni birja pallosát,
Helyt áll a hős megtorlani
Ki sérti a törvényt s hazát.'

E reményt, e daliás vágyakat ellentétben az iménti merengéssel híven jellemzi egy kedves dallamu Es-dur allegro ¾ ütetben.

3. sz. Néhány kürtszó jelenti László' érkezését. Mogorva trombitadallam festi kedélyének sötét hangulatát. Barátai' kérdésére egy mesteri recitativoban adja tudtokra Cillei' ármánykodását, s hogy Ulrich lön a hős Hunyady helyett kormányzó, a népszerűtlen Ujlaky pedig minden hadak' főkapitánya. E baljóslatu tudósítást egy mondhatlan jellemzéssel festett gyönyörü kardal (Allegro furioso, C-moll) rohanja meg, mellynek erőteljes öszhangjaiban düh és boszuláng egyesül. Cilleit, mondanak ők,

‚Kit ostorul
Küldött reánk az ég' ura,
Helytartóul nem ismeri
Közölünk egyik is soha.
Ki minden jónak gyilkosa,
Bűn fészkel undok kebliben,
Kinek lelkét az ördögök
Birták már anyja' méhiben.'

László' elkeseredése még inkább fellázítja a magyar urak' szivét, s azon fölfedezésére, miszerint Cillei egy a szónok' hiveitől elfogott levél szerint a két Hunyady' fejét Brankovics György szerb despotának ajándokul küldeni igéri, kitörésük határt nem ismer. Újolag átengedi övéit szerző előbbi érzéseiknek, s egy karénekben ‚Átok reád ádáz zsivány' egyesíti érzelmeket. Fönebb említett trombitamelodia, meg e

dühkar' themája minden illő alkalomnál keresztülvonul az egész operán. Trombitariadás tudatja a király' érkezését. Hunyady és barátai eléje sietnek, rövid jellemző recitativ.

4. sz. Tér Nándorvár alatt, kies vidék Duna' partjain. László király, Cillei, nép. — Rövid induló (marsch) E-durban, inkább vegyes mint magyaros szellemben tartva, László király' német testőrséghezi vonzalma, Cillei gróf' befolyása által stb. motivált. A király' recitativja helyesen rajzolja percznyi lelkesedését, valamint Cilleié a gúnyt és ármányt. Később kedélyessége tünik ki a fiatal királynak, mellyet Cillei' éles gúnya mindinkább kiirtani vágyik.

5. sz. Hunyady László jön, hódolni királyának s átadni a vár' kulcsait, mire a király kegygyel válaszol, mindez a legjellemzőbb recitativokban. Mire Hunyady L. háláját és hűségi esküjét egy erélyes cantabile' szavaiban (B-dur) fejezi ki. Ekkor Cillei' zsoldosainak érkezését jelenti a kegyencz s a király tökéletes biztossága' érzetében egész kiséretével a várba vonul. A

6. szám egyike a legsikerültebbeknek, mellyek valaha irattak. Egy kettős kardal a vár' fokán álló magyar őrizet és a várból kirekesztett s alulról bebocsátást követelő idegen zsoldosok közt. Fölötte szerencsés eszme volt a fölsőbb karban csupa magasb, az alsóban pedig a mély hangokat használva, az által a honért lángoló nemesb vitézeket a durva és bárdolatlan külhoni zsoldosokkal mintegy költői ellentétbe hozni. E derék kar C-durban van irva, és a szerencsésen választott ellenponti stil (contrapunct) jelesen fejezi ki a kivált akkori soldateskai nyers modort. E kar, ismételnem kell, a dalmű' legfényesb, legműavatosb technikáju számainak egyike.

7. szám. A király föllobbanva kiséretének kizáratása által, Cillei által olly rémületre hangoltatik, hogy ijedtében egy neve' aláirásával ellátott üres lapot ad Cilleinek, mellyet az a Hunyadyak' és hűbb barátjainak kivégeztetésére csikart ki a gyönge fejdelem' kezéből. Mindez rövid recitativ után ama kedves

„Hányszor kell mondanom
Te rászedett király' stb.

kettős dalban mesterileg van rajzolva. A fagot és gordonkahangok' kigyói mászékonysága meg a hegedük' reszketegsége, mi jellemzőleg festi a király' félelmeinek rémhullámzódását! Az egész darabon át a legnagyobb müvészeti egység és a legkellőbb coloratura vonul át. E kettős A-mollban és allegrettoi ¾ ütetben iratott.

8. sz. Hunyady László' lakosztálya. ‚Van végre egy pár nyugodt pillanat' stb dalszavakkal (recitativ) kezdi László Máriájával édes merengését, mellyet a szerelmes andalgás' epedékeny hangjaival — többször is visszaidézettekkel — feste szerző. E darabka, bárha némelly helyei mondhatlan gyöngédek és szivhez szólók, többecske melodiát kivánt volna. A hangnem (D-dur) azonban és kivált a hangszerelés, mellyben a lágyhangu kürtök különösen jellemző hatással birnak, andalító, izletes, du bon genre.

9. sz. Rozgonyi, László' barátja jő és jelenti, mikép a királyi parancs az ő és barátjainak kivégeztetését kezeire bizta. László kiszólítja párthiveit, s előbeszéli Cillei' újabb ármányait életük ellen. A magyar urak halált esküsznek Cillei' fejére. A kardal, melly az iménti dühkar' ismételése, e helyzetben újra igen jellemző és illő. Cilleit bejelentik. Nagyszerü percz. A párthivek eltávoznak. A zsarnok, Lászlót mézes beszéddel tőrbe kerítendő, ettől kifakadó szemrehányásokkal illettetvén erőszakhoz nyul, de a fegyvertelen László a fejére intézett éles csapást kikerülve előszólítja párthiveit, kik Cilleit a magát annyiak ellen hasztalan védőt legyilkolják. A külhoni tanácsos' utósó szava ‚átok vala a magyarra.' E zajra a király berohan, vérében látja rokonát és iszonyu félelmeinek ura lenni nem birván, tettetett kegyelemszóval engedi el a vérbünt László' párthiveinek. Mindez müvészileg kigondolva, de egy kissé igen huzamos recitativok által van rajzolva — mellyek közt különösen Hunyadyé: ‚Uram király, megölve Cillei' stb mesterileg emelkedő rithmusával kitünőleg jellemzi a tárgy' nagyszerüségét — végre következik ama mondhatlan hatásu pompás hálakar F-durban, melly annyira megragadja az egész hallgatóságot, annyira megvillanyozza a legavatlanabb füleket is. Fölötte nagy szerencsével használtatnak e számban az átmenetek s a két tenorhangnak — mellynek némelly helyeken az egészen átharsognia kell — mesterileg kiszámított hatása megragadó. E gyönyörü kardal — melly mindig zajos tapsok között ismételtetik — maga nemében nem sok párját lelendi. S e csillogó szám fejezi be pompásan az első szakaszt!

II. Szakasz. 10. sz. Terem Temesvárott. Erzsébet' hölgyeinek kardala (B-dur és ¾ ütet moderato) műértő kezekre mutat. Stilje az egyhanguság' kerülése végett nem magyaros, sőt francziásan piquant modoru, a kisérvény pedig jellemzetes és csinos.

11. szám. Erzsébet jő s egy (⅝ ütetü Es-moll, andante) anda szinezetü, nemzeti szózatu cantabilében fejezi ki fia fölötti aggodalmát s királyábani reményeit, melly később egy fokozatos hatásu s iszonyu-

ságában mindig növekedő látmánynak ad helyet, mellynek lélektani mélysége nagyszerüen drámai. Erzsébet' félelmei önmagukat felcsigázván, ájulva roskad hölgyei' karjaiba a gyászoló anya. Erzsébet magához jő, önbiztatásai meg övéi által megvigasztaltatva, fokonkint lecsöndesül, s reményeit, vigaszát, megnyugvását fejezi ki ama gyönyörü (¾ ütetü, nyugodt tempóju Es-dur) egészen nemzeties cavatinájában, mellynek szavait —

‚Térdhajtva kérem őt
A szelid királyt:
Megszánja kínomat
S nekik megbocsát'

közbevetőleg legyen e helyt beszurva — Schodelnénk olly felségesen énekli, hogy alig tudnánk nevezni a most élők közt egy második művésznőt, ki e remek dalt annyi benső ség, annyi sajátsággal előadni birná. A hangmű' elrendezésére nézve azon észrevételünk van, mikép (noha lélektani valósága igy is tökéletesen helyt áll) e kedves cavatinát megelőző visio' nagyszerüsége aligha nem gátolja egy kissé a szelid dallam' hatását. Nekünk legalább ugy tetszik, hogy e rémlátományt a cavatina után előidézni, mig egyfelől inkább megegyezék a szinzenészeti savoir faire-rel, másfelől lélektani igazság' dolgában sem veszt vala semmit is.

12. sz. A király egész kiséretével érkezik. Erzsébet térdre borul, bocsánatot esdekelni a királytól. E mérsékelt tempoban (D-moll) tartott darab fölötte jellemző. A kürtök (terz minorban) kisérik szomoru dallamát, mi olly jelesen festi a busongó özvegy' és elkeseredett anya' bánatos helyzetét.

A király' bocsánatot és bünfeledést igérő szavainak melodiája megnyugtatólag hat anyára és hallgatókra. Ekkor Gara' leányához fordul a felség, hová őt a clarinetek' enyelgő hangjaival vezeti szerző, s Mária a királynak e czélzásteljes meleg szavait: ‚És te szép szűz, e hon' legszebb rózsája, meg vagy elégülve királyoddal?' gyanutlan odaengedéssel viszonozza. Gara észreveszi a történteket s e szókkal: ‚hálómban vagy király!' kiséri távozó urát. Illy zene aztán a valóban drámai!

13. sz. Hármasdal Erzsébet, László és Mátyás között. E terzettnek első része (G-dur, ¾ ütet) nyugodt menetével, csöndesen enyelgő, szivélyes hangjaival és kedves mozartos reminiscentiáival fölötte hűn jellemzi a családi megelégedés' örömeit. Később és e szóknál: ‚Most a királyhoz el' gyorsabb tempóba megy át és egészen magyaros szel-

lemet ölt. E hármasra a bécsi zenészeti lap' birálata — mint értésünkre esett — a classicitas' bélyegét ütötte.

14. szám. Gara visszajő magasztos örömmel a fölött, hogy a király leányába szeretett; s Máriát a felséggel egyesítni remélvén, helyette László király' kormánybotjára feni fogát. Ez áriát daczáriának szeretnők nevezni. Igen jellemzően festi zenészünk e számban az ármányos Garának a Hunyadyház elleni irigykedését s nagyravágyását. A kisérvény itt is jeles; a katonadob pedig hiven fejezi ki a népszerűtlen Gara' zsarnokjellemét, azonban egy kis rövidítést itt annyival inkább czélszerűnek gondolunk, minthogy e daczmelodia a dalmű' több helyeit diszíti.

15. sz. Hunyady László és Gara Mária végre magukra vannak. Nézd ama kedves, ama bájoló szűzet, és nézd ama szerelem- és reménydus fiatal daliát, mint regélik el szerelmeiket egymásnak, minő megható e szenvedély, melly hasonló szókban remeg le forró ajkaikról:

‚Mi szép vagy édesem
Örömben és búban,
Dicső vonásidon
Az Isten' képe van.' stb.

De hát mit is tudna e két nemes lélek egyebet, mint forró szerelmet és örök hűséget énekelni? E kettős dal' lassuja (A-dur ¾) olasz stilben tartaték inkább, mig az azt követő (¾ ütetü sebes) kedves magyar cabaletta francziás könnyüséggel kezelteték. E darab megint a legszebbek' egyike.

16. sz. Finale. Király, László, Mátyás, (aranynyal hímzett bibor ruhákban) Erzsébet, Mária, hölgyek, főurak stb. A király ünnepélyesen fogadást tesz, hogy a Hunyadyakon a vérbünért boszút nem álland. Ezt egy fönséges andante religiosoban (B-dur) festi szerző, olly nagyszerü choralstilben, melly mását a Mayerbeerek' lángeszében keresi. A rézfúszerek' pompás működtetése vajmi fejedelmi. A király e szavaira: ‚Templomba most, királyi eskümet oltár előtt letenni!' megnyilnak a sulyos kárpitok és megható gloriában áll előttünk az Istennek szent oltára. A király annak küszöbére lép, Erzsébet és Mária a fejedelmi zsámolyhoz járulnak s közepette a töménfüst, harangok és ünnepélyes csöngetyük' mogorva harsogásainak zendül meg a néphymnuszok' legnagyszerüebb, legkomolyabb, legpompásabbjainak egyike. [1]) A király szent ihletéssel lép a kápolna' küszöbé-

[1]) Minden nemzetnek megvan a maga néphymnusza, mellyel királyát élteti. A britnek God save the kingje, a németnek Gott erhalte-

re, s jobbját nagyünnepélyesen fölemelve teszi le Isten' szine előtt ama szent fogadást, mellyet egy év mulva olly hűtelenül megszegett. A kárpit legördül : de azon hatást, mellyel ez óriási mű lelkünkre mélyed, Istenbizony ! le nem festheti puszta szó.

MAROS-ÚJVÁR. [1])

Gyaloguton indulánk Székel-Kocsárdról M. Ujvár felé, hol Europa' hiresebb sóaknái' egyike fekszik. Midőn Aranyosszék' széliről az aknára tekinték, mindazt érzém, mit egy honfi érezhet, ha székelföldrül sóaknára tekint, lelkemben nemzetem' multja, jelenje, jövője borongott ... hazám' minden sérelmei, alkotmányunk' biztosító jogaival együtt nyiltak lelkem elé.

A Maroson átcsónakázva, beértünk Marosujvárra.

Legelső, mi meglepé figyelmemet, egy vasut vala, melly az aknáktul vonult a sóraktár s a Maros' martja felé. Az utósót meg nem foghatám mirevaló, tán azon szállítják a sót a hajókra ; de ezt már alkotása tagadni látszik, mert az ut egy erkélyszerü farakáson végződik. Egy aknász fölvilágosíta; szerinte azon öntik a porsót a Marosba, mellynek kivitele fölösleges.

Porsó, leopoldi kötlevél, szászok, magyarok, székelek, kezdének lebegni egymást váltó képzeteim előtt, s újra előbbi tárgyamnál valék,

ja stb. A magyar még nem bir illyennel. Avvagy kevesebb loyalitas melegitné keblünket? Bizonyosan nem. Erkel urnak jelen finaléja, valamint a 3-dik fölvonás' násznépi kara teljesen kipótolják e hiányunkat. Ebben több ihletszerü kegyelet, több fenség, abban tán egyszerüebb szózatok rejlenek. Be dicső volna birni egy nagyszerü néphymnuszt, mellyre Vörösmartynk' koszorúzott koboza és Erkelünk' gyönyörü lyrája egyesülnének. Rajta dicső magyar költér! Éltesse ön ama fejdelmet, ki első szólitá meg hü övéit szózatokkal, mik nem valának övéi. Hadd éltessük mindnyájan a jó királyt, ki magyar nyelven beszél magyar nemzetéhez !

[1]) A müvészettulajdonos' megegyezésével, mult számunk mellett Marosújvár' kőrajzával kedveskedénk t. olvasóinknak műmellékletül, mellyhez érdekesnek véljük egyszersmind a jelen, mult alkalommal hely' szüke miatt kimaradt czikket ugyancsak Szathmáry ur' ‚Erdély képekben' czimü munkájából közleni, kinek említett vállalatát a tisztelt közönség' pártfogásába ismételve ajánljuk. Szerk.